

STRESZCZENIE PRACY DOKTORSKIEJ

„STRATEGIE ŻYCIOWE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH AKTYWNYCH NA RYNKU PRACY”

Posiadanie strategii życiowej, określonych celów oraz motywacji do ich realizacji ma szczególne znaczenie dla zaspokojenia osobistych potrzeb. Dynamika współczesnych społeczeństw i rynków pracy wymusza na jednostkach umiejętność adaptacji do zmian. Strategie życiowe pozwalają dostosowywać się do nowych warunków i okoliczności oraz zdobywać nowe umiejętności. Ważne jest identyfikowanie i wykorzystywanie nowych możliwości zmieniającego się świata, albowiem dynamiczne środowisko może stworzyć jednostce nowe szanse rozwoju osobistego, zawodowego oraz edukacyjnego. Świadome planowanie życiowe pozwala na nieustanne rozwijanie swojego potencjału. Gwarantuje ono, że jednostki mogą świadomie podejmować decyzję w zakresie kształcenia, rozwoju zawodowego, przekwalifikowania się oraz zdobywania nowych umiejętności, co pozwala na adaptację do potrzeb i trendów rynku pracy. Właściwie przygotowane strategie życiowe pozwalają na redukcję stresu i lęku w niepewnym świecie wymuszającym nieuchronne zmiany. Planowanie strategii życiowych jest nieustannym procesem. Regularność oceny i aktualizacji strategii życiowych pozwalają na zapewnienie jej spójności i dostosowania do zmieniających się warunków. Strategia życiowa jednostki obejmuje szereg elementów, takich jak: cele, wartości, edukacja, finanse, zdrowie, sieć wsparcia społecznego, zarządzanie priorytetami, samorozwój, działania i motywacja. Każda strategia życiowa to kompleksowy plan, który pomaga skoncentrować się jednostce na tym, co najważniejsze oraz podejmować świadome decyzje dostosowane do bieżącej sytuacji osobistej i społecznej.

Celem pracy doktorskiej była próba odpowiedzi na pytania: w jaki sposób osoby z niepełnosprawnością (z zaburzeniami psychicznymi) formułują swoje strategie życiowe, w jaki sposób postrzegają własną osobę oraz jakie przejawiają postawy w stosunku do pracy zawodowej. Celami uzupełniającymi pracy jest przedstawienie jakie znaczenie ma praca zawodowa w życiu osób z zaburzeniami psychicznymi, jak motywują potrzebę bycia aktywnym na rynku pracy oraz jak postrzegają oni swoje uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym. Celem aplikacyjnym pracy jest wypracowanie i opisanie nowych instrumentów aktywnej polityki rynku pracy w zatrudnianiu osób z zaburzeniami psychicznymi.

Autor pracy doktorskiej samodzielnie przeprowadził badanie jakościowe wykorzystując indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z Asystentami Zdrowienia. W procesie badawczym zrealizowano 17 indywidualnych wywiadów pogłębionych z aktywnymi zawodowo Asystentami Zdrowienia (Ex-In). Najkrótszy wywiad trwał 1 godzinę, a czas jego trwania uwarunkowany był zdolnościami poznawczymi rozmówcy. Natomiast najdłuższy indywidualny wywiad trwał 6 godzin i był realizowany w trzech etapach. O długości tego wywiady zdecydował staż pracy w charakterze Asystenta Zdrowienia oraz rozległy obszar wiedzy rozmówcy. Przytoczone w pracy doktorskiej fragmenty wypowiedzi ukazują czytelnikowi bogactwo doświadczeń osobistych, przemyśleń, motywacji oraz starań osób z zaburzeniami psychicznymi w dążeniu do włączenia się w życie społecznej poprzez pracę zawodową.

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny i składa się ze: wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. W rozdziale pierwszym przedstawiony został główny paradygmat badawczy, kontekstowość pracy w ujęciu interdyscyplinarnym: historycznym, teologicznym, filozoficznym, ekonomicznym, społecznym, psychologicznym oraz pedagogicznym. Przedstawione i wyjaśnione zostały funkcje pracy w życiu człowieka oraz zagadnienie prawa do pracy. Ostatnim elementem rozdziału jest krótka charakterystyka współczesnego rynku pracy.

W rozdziale drugim zawarta została analiza pojęć dewiacji i anomii. Przedstawiono zachowania adaptacyjne w odniesieniu do teorii R. Mertona, która łączy dewiację z anomią. Omówiono typologię sposobów anomicznego przystosowania sformułowaną przez S. Nowaka. W końcowej części rozdziału przedstawiono zagadnienie aspiracji i motywacji ludzkiej jako elementów składowych strategii życiowej. Przeanalizowano szczegółowo proces socjalizacji oraz typologię osobowości funkcjonujących w literaturze socjologicznej, które mają wpływ na kształtowanie się strategii życiowej jednostki. W ostatniej części rozdziału przedstawiono definicje oraz typologię strategii życiowych.

Rozdział trzeci umożliwił przedstawienie niepełnosprawności jako problemu społecznego. Przeanalizowano wieloaspektowe pojęcie niepełnosprawności oraz zmiany w dyskursie publicznym dotyczące stosowanej terminologii. Przedstawiono modelowe wyjaśnianie zjawiska niepełnosprawności z uwzględnieniem modeli: dobroczynnego, medycznego, społecznego, biopsychospołecznego oraz opartego na prawach człowieka.

W rozdziale czwartym przedstawiono założenia metodologiczne procesu badawczego ze szczególnym opisem i uzasadnieniem wyboru orientacji badawczej. W dalszej części rozdziału przedstawiono problemy i cele badawcze oraz uzasadnienie wyboru poszczególnych

metod i technik badawczych. Ze względu na specyfikę badanej grupy wiele uwagi poświęcono kwestiom etycznym badania społecznego. W ostatniej części rozdziału podsumowano zebrany materiał empiryczny.

W rozdziale piątym przedstawiono wyniki autorskiego badania dotyczące strategii życiowych osób z niepełnosprawnością. Omówiono zagadnienie stereotypów w społeczeństwie jako jednej z przyczyn niepodejmowania aktywności zawodowej przez osoby z zaburzeniami psychicznymi oraz wartość pracy zawodowej w życiu tej grupy osób. Zarysowano sposób funkcjonowania tej grupy osób w otoczeniu społecznym z uwzględnieniem środowiska rodzinnego. Scharakteryzowano znaczenie procesu zdrowienia jako kluczowego elementu umożliwiającego podejmowanie aktywności zawodowej na rynku pracy.

Konstatacją z pracy doktorskiej jest to, że praca zawodowa stała się również osią centralną, wokół której osoby z niepełnosprawnością oraz z zaburzeniami psychicznymi konstruują swoje strategie życiowe. To ona z jednej strony zapewnia im środki finansowe na realizację postanowień, a z drugiej wyznacza obszar potencjalnych zmian. Stopień oraz dynamika zmiany strategii życiowej wśród Asystentów Zdrowienia jest silnie zindywidualizowana. Zależy ona od stanu zdrowia, wcześniejszych doświadczeń oraz gotowości do podejmowania kolejnych wyzwań w życiu osobistym oraz zawodowym. Każdorazowo należy pamiętać, że niepełnosprawność oraz zaburzenia psychiczne są tym, czego te osoby nigdy nie oczekiwały w swoim życiu. Ich pojawienie skutkowało w większości przypadków wycofaniem się z życia społecznego. Dopiero wskutek psychoterapii i leczenia otrzymali szansę pracy w roli Asystenta Zdrowienia i powrócili do odgrywania właściwych dla siebie ról społecznych. Wartość pracy w życiu osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnych jest niezwykle istotna i wielowymiarowa. Stanowi ona możliwość samorealizacji i daje poczucie celu w życiu, stwarza szansę osobom z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnościami możliwość wykorzystania swoich umiejętności oraz zdolności. Praca zawodowa zwiększa także w tych osobach poczucie niezależności zarówno finansowej jak i od systemów wsparcia społecznego. Niezależność finansowa przyczynia się do zwiększenia ich autonomii w życiu i umożliwia podejmowanie decyzji dotyczących własnego życia. Ponadto, przyjmowanie odpowiedzialności za zadania zawodowe i osiągnięcie celów może wpływać pozytywnie na poczucie własnej wartości i samoocenę.

Wartość pracy w życiu osób z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnościami ma wymiar indywidualny oraz społeczny. Stworzenie tej grupie osób warunków do pracy powoduje, że mogą one stać się przykładem dla innych z podobnymi doświadczeniami, inspirować i motywować ich do przezwyciężania trudności. Ponadto, działania te przyczyniają

się do tworzenia bardziej włączającego i zrównoważonego społeczeństwa. Poprzez udział w rynku pracy, osoby z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnościami mogą zmieniać stereotypy i uprzedzenia dotyczące niepełnosprawności oraz pokazywać, że są pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, zdolnymi do pełnienia istotnych ról i wniesienia wartości do miejsca pracy i społeczności. Wartość pracy dla osób z zaburzeniami psychicznymi i z niepełnosprawnościami nie jest jedynie kwestią ekonomiczną, ale również kwestią równości, godności i szacunku dla praw człowieka. Wspieranie i umożliwienie udziału tej grupy osób na rynku pracy przyczynia się do budowy bardziej sprawiedliwego i empatycznego społeczeństwa, w którym wszyscy mają równe szanse i możliwości rozwoju.